

КУРСОВА РОБОТА ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ ДОСЛІДНИЦЬКИХ УМІНЬ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ

На основі аналізу науково-методичної літератури у статті обґрунтовано сутність, структуру, класифікацію та особливості формування дослідницьких умінь під час написання студентом курсової роботи.

Ключові слова: дослідницькі уміння, курсова робота, педагогічне дослідження.

Сьогодні в Україні відбувається становлення системи освіти, орієнтованої на входження у світовий освітній простір. Визначилися нові педагогічні тенденції: зміна пріоритетів у напрямі гуманізації навчання, посилення особистісної орієнтації змісту та освітніх технологій, індивідуалізація навчальних траєкторій майбутніх учителів, творча та розвивальна спрямованість навчання, упровадження компетентісно орієнтованого підходу до навчання тощо.

В Україні наукова діяльність регламентована Законом України “Про наукову та науково-технічну діяльність”, який є основою цілеспрямованої політики в забезпеченні використання досягнень вітчизняної та світової науки і техніки для задоволення соціальних, економічних, культурних та інших потреб. У Законі України “Про вищу освіту” передбачено, що наукова діяльність у вищих навчальних закладах є невід’ємною складовою освітньої діяльності й здійснюється з метою інтеграції наукової, навчальної і виробничої діяльності в системі вищої освіти.

Особливості організації навчально- та науково-дослідницької діяльності студентів досліджено у працях Л. Аксенова, С. Бризгалової, Г. Бухарової, М. Кожухової, В. Літовченко, Г. Нікітіної. Питанням формування активної пізнавальної діяльності, яка є основою розвитку й удосконалення дослідницьких умінь майбутніх учителів, приділяють увагу Л. Аврамчук, В. Андрєєв, А. Вербицький, А. Дьомін, В. Лозова, П. Романов. Визначення структури та змісту дослідницьких умінь розглянуто у працях І. Зверєвої, Н. Кузьміної, Л. Шабашова, А. Усової. Проблему формування дослідницьких умінь майбутніх учителів досліджували такі вчені, як С. Балашова, С. Белих, В. Борисов, Т. Ільїна, М. Князян, Л. Кондрашова, Є. Кулик. Але формування дослідницьких умінь у навчально-дослідницькій роботі майбутніх учителів не було питанням окремого дослідження.

Мета статті – розкрити особливості формування дослідницьких умінь студентів під час виконання курсової роботи.

Саме навчально-дослідницька діяльність є основою формування дослідницьких умінь майбутніх педагогів. У нашому дослідженні під навчально-дослідницькою діяльністю ми розуміємо ієрархічну, педагогічно керовану систему взаємодії суб’єктів дослідницького процесу, спрямовану на пізнання системи освіти, у результаті якої відбувається виникнення

об'єктивно чи суб'єктивно нового педагогічного знання та оволодіння студентами педагогічними вміннями. Успішне оволодіння навичками дослідження майбутніми учителями допомагає їм включатися в професійну діяльність, переводити наукові знання в площину практичного використання. Оволодіння методологією і методами дослідження сприяє розвитку раціонального творчого мислення, оптимальній організації наукової творчості в умовах професійної педагогічної діяльності. У результаті вивчення теоретичного курсу та виконання дослідження за обраною тематикою студент повинен засвоїти методологію і методику досліджень, а також уміти відбирати та аналізувати необхідну інформацію, формулювати мету, завдання та гіпотезу, планувати і проводити експеримент, порівнювати його результати з теоретичними обґрунтуваннями проблеми; формулювати висновки наукового дослідження; складати звіти, доповіді та статті за результатами дослідження. Водночас, розвиток наукових досліджень у ВНЗ безпосередньо впливає на якість навчального процесу: вони змінюють вимоги до рівня знань студентів, структуру процесу навчання, підвищують рівень підготовленості майбутніх спеціалістів, їхній практичний творчий світогляд.

Аналіз наукових досліджень виявив відсутність єдиного визначення поняття дослідницьких умінь. На думку І. Зимньої, О. Шашенкової, дослідницькі вміння являють собою свідоме володіння сукупністю операцій, які є способами здійснення розумових та практичних дій (у тому числі дослідницьких), що становлять дослідницьку діяльність, успішність формування та виконання яких залежить від раніше отриманих умінь [3]. В. Андрєєв виявляє спрямування умінь на застосування відповідного прийому наукового методу в умовах вирішення навчальної проблеми, виконання дослідницького завдання. Ми дотримуємось думки українських науковців, які під дослідницькими вміннями розуміють вміння спланувати і здійснити науковий пошук, розробити замисел, логіку і програму дослідження, відібрати наукові методи і вміло їх застосувати, організувати і здійснити дослідно-експериментальну роботу, обробити, проаналізувати й оформити у вигляді наукового тексту отримані результати, сформулювати висновки та успішно їх захистити перед товариством провідних учених і спеціалістів у певній науковій галузі.

С. Бєлих, С. Бризгалова, І. Зимня, Н. Недодатко, О. Шашенкова виокремили специфічні вміння, необхідні для ефективного здійснення науково-дослідницької діяльності [1–3]. Так, С. Бризгалова, І. Бердников, Н. Яковлєва залежно від логіки педагогічного пошуку виокремлюють науково-інформаційні, методологічні, теоретичні, емпіричні, письмово-мовні, комунікативно-мовні дослідницькі вміння [2]. І. Зимня, О. Шашенкова визначають аспекти науково-дослідницької діяльності: інтелектуально-дослідницький; інформаційно-рецептивний; продуктивний [3]. М. Кожухова розподіляє дослідницькі вміння на операційні, тактичні та стратегічні. На основі аналізу класифікацій В. Андрєєва, В. Литовченко, Г. Нікітіної, О. Чугайнової ми розподіляємо дослідницькі вміння на такі групи: 1) операційні, які включають розумові прийоми й операції (вміння спостерігати, порівнювати, аналізувати, синтезувати,

абстрагувати, узагальнювати, структурувати і систематизувати матеріал, класифікувати, виділяти головне, застосовувати аналогію, робити індуктивні і дедуктивні висновки, встановлювати причинно-наслідкові зв'язки, застосовувати знання і вміння в новій ситуації, виявляти проблему, висувати гіпотезу, бачити різні підходи до вирішення проблеми і знаходити оптимальний спосіб її рішення, прогнозувати й оцінювати результат); 2) організаційні (вміння визначати мету і завдання дослідження, планувати дослідження, вибирати найбільш ефективні методи і засоби дослідження, здійснювати самоконтроль і саморегуляцію дослідницької діяльності, перебудовувати свою діяльність у разі потреби, аналізувати і контролювати результати своєї діяльності з метою її поліпшення); 3) практичні (вміння працювати з літературою (конспектувати, анотувати, реферувати, скласти бібліографію і використувати її), підбирати необхідний для дослідження матеріал, організація і проведення експериментальних досліджень, спостереження фактів, подій, обробка даних спостережень, формулювання висновків, оформлення результатів дослідження, впровадження результатів у практичну діяльність); 4) комунікативні (вміння викладати свої думки, вести дискусію, відстоювати свої позиції, встановлювати ділові відносини з науковим керівником і товаришами, застосовувати прийоми співпраці у процесі педагогічного пошуку (обговорення завдання і розподіл обов'язків, взаємодопомога і взаємоконтроль), виступати з повідомленням про результати дослідження).

Науково-дослідницька діяльність, з одного боку – системне утворення, яке включає в себе фактично всі пізнавальні дії, а значить, передбачає відповідні здібності та уміння, а з іншого – має специфічні якості, пов'язані з дослідницькою мотивацією і продуктивністю мислення. Ми дотримуємось погляду С. Белих [1], який формулює ці якості як характеристики особистості, що відрізняють студентів, які мають схильність до дослідницької діяльності.

1. Передусім, це специфічна дослідницька мотивація, особлива пізнавальна потреба, яка полягає не в бажанні нагромадити корисні знання, а в прагненні виявити щось нове, у потягу до системного знання, бажанні розглянути педагогічне явище в максимальному масштабі.

2. Іншою характеристикою є потреба в реальній взаємодії з досліджуваним об'єктом, прагнення отримувати нову інформацію з власного досвіду, перевіряти все на власній практиці (у науці – прагнення до самостійної верифікації будь-якого знання).

3. Особлива чутливість до суперечностей і проблем, до виявлення систем і структур, що відрізняються від уже відомих (критичність мислення), як на першому етапі знаходження основної дослідницької проблеми, так і на наступних, пов'язаних з вирішенням часткових питань, на які розбивається потім головна проблема.

4. Здатність до дивергентного пошуку рішення, заснована на такій розумовій дії, як аналогія (яка виявляється в метафоричності мислення).

5. Здатність до рефлексії двох типів: здатність до усвідомлення власних ментальних процесів, яка дає змогу керувати педагогічним пошуком, науко-

ва рефлексія, що дає можливість організувати наявні знання в систему. Перераховані якості забезпечують далеко не всі етапи здійснення наукової, дослідницької діяльності. Інші етапи забезпечують звичайні логічні структури, які в характеристиках особистості описуються як загальні здібності.

А. Поддьяков характеризує три параметри людської пізнавальної активності: дослідницька поведінка, інтелект і креативність. Дослідницька поведінка призначена для збору емпіричної інформації в ситуації невизначеної мети і невизначених умов, при цьому дуже важливо відзначити високу мотиваційну складову. Інтелект використовується для постановки проблеми, вибору або створення методів отримання інформації, для побудови системи інтерпретації. Творчість дає змогу побачити оригінальну проблему, знайти нові нестандартні способи дослідження, отримати завдяки цьому несподівану інформацію та осмислити її нетривіально. А. Поддьяков вважає, що дослідницька поведінка – це здатність діяти в ситуації не тільки невизначених умов, а й невизначених цілей.

Виконання курсової роботи – важіль формування дослідницьких умінь студентів. Виконання курсової роботи здійснюється під науковим керівництвом викладача, якого призначають за рішенням кафедри, що здійснює координацію за цією категорією студентів. Дозволяється залучати викладачів інших кафедр, які є спеціалістами з питань, що розкриваються у курсових роботах. До обов'язків наукового керівника входить: надання допомоги у формулюванні мети, завдань, актуальності та доцільності роботи; надання консультації щодо структури і плану курсової роботи; допомога в укладанні переліку рекомендованої літератури з теми; коригування обсягу курсової роботи, визначення термінів її виконання; консультування студента з питань використання наукових джерел, власного досвіду з теми, укладання додатків до роботи; здійснення поетапного контролю за виконанням курсової роботи; написання рецензії на курсову роботу.

Метою виконання курсової роботи студентом є підвищення рівня його теоретичної та методичної підготовки, систематизація та поглиблення теоретичних і практичних знань з обраної теми, удосконалення або набуття досвіду самостійної творчої роботи, розвиток навичок самоосвіти [2, с. 42].

Головне завдання курсової роботи – не наукове відкриття, а процес наукового пошуку, дослідження проблеми, перевірка отриманих результатів, формування вмінь та навичок аналітичного, творчого мислення, самостійного дослідження. Завдання курсової роботи: аналіз та узагальнення результатів власної праці над відповідною педагогічною проблемою; постановка, осмислення і вирішення конкретного фахового завдання; реалізація вміння працювати з навчальною, науковою та методичною літературою; визначення рівня володіння сучасними педагогічними технологіями, методиками тощо. Зазначені завдання сприяють формуванню усіх груп дослідницьких умінь. Зміст курсової роботи повинен відповідати: обраній темі; плану роботи; сучасному рівню розроблення цієї проблеми; поставленим завданням.

Курсова робота повинна передбачати: практичну спрямованість; логічну послідовність викладу матеріалу; переконливість аргументації; стислість і точність формулювань; конкретність викладу результатів роботи; наукову обґрунтованість висновків, рекомендацій і пропозицій, їх відповідність проблематиці роботи.

Тематику курсових робіт визначає відповідна кафедра. Вона повинна бути актуальною і тісно пов'язаною з вирішенням практичних фахових завдань. Орієнтовну тематику курсових робіт, з якої студенти обирають тему відповідно до власних уподобань, освітніх потреб і рівня підготовки, доводять до їх відома на початку навчального семестру [4, с. 41]. Керівництво курсовою роботою здійснюють професори, доценти, викладачі кафедр, які мають досвід науково-педагогічної роботи.

Готуючись до виконання курсової роботи, у вересні–жовтні студент обирає тему із запропонованих. Тема повинна зацікавити студента, викликати прагнення глибоко вивчити її суть. Після визначення теми студент повинен отримати першу настановчу консультацію у керівника з виконання курсової роботи. Під час консультації визначають: загальні вимоги до роботи, порядок її виконання, орієнтовний план, джерела, які підлягають вивченню, зміст та методику проведення конкретного дослідження, терміни виконання етапів роботи.

Курсова робота передбачає такі етапи: добір теми, настановча консультація; затвердження графіку виконання роботи; складання бібліографії з теми; вивчення літературних джерел із теми дослідження; затвердження плану курсової роботи; формування наукового апарату; додаткове вивчення літератури; збір емпіричного матеріалу (проведення спостережень, опитування, тестування); підготовка першого варіанта роботи (до виходу на практику); перевірка керівником першого варіанта роботи; внесення змін до плану та змісту роботи; оформлення остаточного варіанта роботи згідно з вимогами; подання курсової роботи. Під час оцінювання курсових робіт ураховують відповідність змісту курсової роботи темі, меті і завданням, визначеним у вступі, новизну теми, якість оформлення курсової роботи, вчасність подання роботи в навчальну частину та якість захисту курсової роботи.

Висновки. Отже, науково-дослідницька робота студентів на сучасному етапі розвитку освітньої системи України виступає важелем формування теоретичної, професійної та спеціальної компетентності майбутніх учителів та засобом формування дослідницьких умінь. Розширення наукового світогляду, удосконалення професійних та дослідницьких умінь і навичок, формування педагогічного мислення та методологічної культури готує студента до науково-професійної діяльності, використання інноваційних педагогічних технологій навчання, виховання та розвитку учнів, узагальнення власного педагогічного досвіду. Під час роботи над курсовим проектом студенти оволодівають операційними, організаційними, практичними та комунікативними дослідницькими вміннями. Характеристики особистості студента-дослідника: специфічна дослідницька мотивація; потреба в реальній взаємо-

дії з досліджуванним об'єктом; критичність мислення; здатність до дивергентного пошуку рішення; здатність до рефлексії. Проведене дослідження не вичерпує цієї проблеми. Подальшого розгляду потребує питання формування дослідницьких умінь під час проведення педагогічного експерименту.

Список використаної літератури

1. Белых С.Л. Управление исследовательской активностью студента / С.Л. Белых. – Ижевск : УдГУ, 2008. – 67 с.
2. Брызгалова С.И. Формирование в вузе готовности учителя к педагогическому исследованию: теория и практика / С.И. Брызгалова. – Калининград, 2004.
3. Зимняя И.А. Исследовательская работа как специфический вид человеческой деятельности / И.А. Зимняя, Е.А. Шашенкова. – Ижевск : УдГУ, 2001. – 103 с.
4. Сабитов Р.А. Основы научных исследований : учеб. пособ. / Р.А. Сабитов ; Челябинский гос. ун-т. – Челябинск, 2002. – 138 с.
5. Савенков А.И. Психологические основы исследовательского подхода к обучению / А.И.Савенков. – М., 2006.

Стаття надійшла до редакції 12.08.2013.

Белостоцкая О.В. Курсовая работа как средство формирования исследовательских умений будущих учителей

На основе анализа научно-методической литературы в статье обоснованы сущность, структура, классификация и особенности формирования исследовательских умений в процессе написания студентом курсовой работы.

Ключевые слова: *исследовательские умения, курсовая работа, исследование.*

Belostotskaya O. Course work as a form of research skills of future teachers

It was educational and research activities is the basis for the research skills of future teachers. In our study, teaching and research activities, we understand hierarchical, pedagogically guided system interaction of the research process aimed at knowledge of the education system as a result of which there is objectively or subjectively emergence of new pedagogical knowledge and mastering teaching skills.

During the research skills we mean the ability to plan and carry out scientific research, design Concept, logic and application research, scientific methods to select and expertly apply them to organize and carry out experimental work, process, analyze, and take the form of scientific text results and draw conclusions and successfully defend them to the company 's leading scientists and experts in the scientific field.

Based on the analysis of literature we distribute research skills into the following groups: 1) operational, 2) organization, 3) practical, 4) communication. Furthermore, we identify three parameters of human cognitive activity: research behavior, intelligence and creativity. Thus, the research work of students have this stage of the educational system of Ukraine is the lever of the theoretical, professional and specialized competence of future teachers and means of forming research skills. Expanding scientific outlook, improve professional and research skills, the formation of pedagogical thinking and methodological culture prepares students for research and professional activities, the use of innovative educational technology training, education and development of students, summarizing their own teaching experience.

Performance of future teachers of the course work forms the students willingness to research and scientific inquiry in educational activities. While working on course projects students acquire operational, organizational, practical and research communication skills. Features of student -researcher: specific research motivation, the need for real interaction with the investigated object, critical thinking, the ability to find a solution divergence, the ability for reflection.

Key words: *research skills, course work, pedagogical research.*